

De Plantage

BULLETIN VAN DE VERENIGING VRIENDEN VAN DE PLANTAGE

Jaargang 17, nummer 3, april 2009

OVER DE MOOISTE BUURT VAN AMSTERDAM

Redactie Ko van Geemert, Ineke Vlug, Ester Wouthuysen

Uitgave Vereniging Vrienden van de Plantage, Plantage Parklaan 6^{III}, 1018 SP Amsterdam,

www.vriendenvandeplantage.nl, e-mail info@vriendenvandeplantage.nl

Verschijnt 4x per jaar. **Bestuur** Leon Deben, Denise Citroen, Ko van Geemert, Michaela Hanssen, Ineke Vlug, Fred IJsebrands, Eelco van der Waals en Ester Wouthuysen. **Nieuwe leden** aanmelden per e-mail **Contributie** particulieren €16, huisgenoten €7, instellingen/bedrijven €35 per jaar. **Betalingen** Postbank 4431490 t.n.v. Vereniging Vrienden van de Plantage, Amsterdam

Nieuwe activiteiten

SOOP-gesprek (i.s.m. de SOOP)

Gelagkamer SOOP: Nieuwe Kerkstraat 124

Toegang gratis inclusief introduc e(s)

Na afloop van beide gesprekken: buurtborrel

Donderdag 24 september, 16.30 uur

Denise Citroen, buurtgenote en bestuurslid van de Vereniging Vrienden van de Plantage, vertelt over en leest voor uit haar recent verschenen boek getiteld: *E n verhaal uit duizenden - kleinkinderen over de erfenis van de Shoah*.

Donderdag 29 oktober, 16.30 uur

Janny Meijer, Bureauco rdinator van de LVGO (Landelijke Vereniging Groepswonen van Ouderen) en **Janine de Vries**, Secretaris Regio Amsterdam, vertellen over het ontstaan van en de nieuwste ontwikkelingen in het Groepswonen van Ouderen in Amsterdam.

Plantagedicht

ZIEKENBEZOEK

Mijn vader had een lang uur zitten
zwijgen bij mijn bed.
Toen hij zijn hoed had opgezet
zei ik, nou, dit gesprek
is makkelijk te resumeren.
Nee, zei hij, nee toch niet,
je moet het maar eens proberen.

Judith Herzberg

Uit: *Beemdgras* (1968)

Stads/buurtwandeling door de Nieuwmarkt/Plantage/Kadijken. Thema: volkshuisvesting, stadsvernieuwing en hergebruik oude gebouwen

Zaterdag 6 oktober, 14 uur - verzamelen bij de ingang van de Zuiderkerk

Graag aanmelden bij e.wouthuysen@hetnet.nl

Op zaterdag 6 oktober wordt onder leiding van L on Deben, stadssocioloog en voorzitter van onze vereniging, een wandeling gemaakt langs belangrijke stadsvernieuwingprojecten zoals de Leeuwenberg, het De Pintohuis, de Flesseman, het Maupoleum, het Entrepotdok en de Oranje Nassaukazerne.

Vele gebouwen en straatwanden zijn aan de sloop ontkomen dankzij actiegroepen, krakers en andere actieve burgers. In 1978 bracht de Raad van Kerken in Amsterdam een rapport uit waarin het kraken werd belicht tegen de achtergrond van leegstand en woningnood. Ook de verkeerde beeldvorming werd onder de aandacht gebracht. Amsterdam is in dat decennium ternauwernood aan een ramp ontsnapt. De littekens (de Wibautstraat, Weesperstraat en Jodenbreestraat) illustreren nog dagelijks de opvattingen uit die tijd.

De wandeling eindigt om ca 16.00 bij Langendijk eetcaf e naast de molen De Gooyer.

Morri n Herdenking 2009

Zaterdag 14 november, 15.00 uur
Tangosalon De Plantage, Plantage Muidergracht 155

Het thema van deze herdenking is **Adriaan Morri n als lezer en criticus**.

Op deze middag wordt ingegaan op de vragen:

- . Welke schrijvers las Adriaan Morri n graag?
- . Wie waardeerde hij?
- . Over wie schreef hij?

Criticus Carel Peeters, biograaf Rob Molin e.a. zullen nader op deze vragen ingaan.

Nieuwe activiteiten (vervolg)

Plantage Poëzieprijs 2009

Zaterdag 28 november, 15.00 uur
In het IVKO-gebouw, Plantage Middenlaan 27

Er werden 154 gedichten ingezonden op het thema Woord & Beeld. De inzenders van de beste drie gedichten komen voorlezen.

M.m.v. de dichters **Willem van Toorn** en **Atze van Wieren** (winnaar Plantage Poëzieprijs 2001).

De winnaar ontvangt (als altijd) een kunstwerk van een in de Plantagebuurt wonend en/of werkend beeldend kunstenaar, dit jaar: Frank Muntjewerf.

In de jury hebben zitting: **Karla de Boer-Gilberg** (uitgever van de serie Water en Vuur, beelden en gedichten), **Godeke van Heemstra-Donner** (neerlandica en jurylid Selexyz debuutprijs) en **Ko van Geemert** (voorzitter).

Jaarvergadering 2009

Donderdag 17 december, 20 uur

Noteer deze datum vast in uw agenda!

Locatie en programma worden in het volgende nummer bekend gemaakt.

TERUGBLIKKEN

Feest Wertheimpark 28 juni j.l.

Plantage-Weesperbuurtfeest

We zouden het bijna vergeten door alle vakantie-indrukken, maar in de prille zomer heeft in onze prachtige buurt toch echt weer het jaarlijkse Plantage-Weesperbuurtfeest plaatsgevonden. Zondag 28 juni bleek de ideale dag te zijn voor dit feest. Er heersten zomerse temperaturen, en de buien die af en toe boven de bomen van het Wertheimpark dreigden, lieten ons gelukkig met rust.

Het was al vroeg bedrijvig in het park. De kramen voor de informatiemarkt en het podium werden opgezet, en Kasper Verberne van café Eik en Linde richtte zijn bar in om alle bezoekers en vrijwilligers de hele dag van drank te kunnen voorzien. De Turkse bakker van de Plantage Middenlaan zorgde met Turkse pizza's voor de inwendige mens, en daarnaast richtte Wijnkoperij Tastevin Dehue een kraam in voor een heuse wijnproeverij.

En toen kwamen de bezoekers binnendruppelen. Veel buurtgenoten, die natuurlijk al twee weken het prachtige affiche - ontworpen door Kjeld de Ruyter van Puntspatie - hadden zien hangen. Maar ook toevallige voorbijgangers, aangetrokken door de aanstekelijke optredens van onder meer de jonge musici van de Jazz Juniors en Kabam, het Weespertrekvaart Mannenkoor, cellisten Ernst Reijseger

en Djoeke Klijzing, het supergeestige Herman in een Bakje Geitenkwark, en - zo langzamerhand de klassieke uitsmijter van dit onvolprezen buurtfeest - de Fanfare van de Eerste Liefdesnacht. De presentatie van de feestelijkheden was in zeer goede handen van Frank van Schaik

Bij de kramen was informatie verkrijgbaar over culturele en maatschappelijke organisaties uit onze buurt, en konden bezoekers met vertegenwoordigers van die instanties van gedachten wisselen. En daar werd levendig gebruik van gemaakt. Een groot succes was ook de kinderkraam, waar enthousiast gesjoeld werd, en waar menig kind de mooie fontein in sprong na zich eerst uitgebreid te hebben laten schminken.

Het was gezellig, informeel, zomers en voor herhaling vatbaar. Voor iedereen die er niet bij was: u hebt iets gemist.

Het buurtfeest werd georganiseerd door de Plantage-Weesperbuurtvereniging, het Huis van de Buurt Oostelijke Binnenstad, en de Vereniging Vrienden van de Plantage.

Foto's Ineke Vlug

Als huizen konden spreken

Aflevering 5

Door Denise Citroen

Nieuwe Keizersgracht 73, hoek Hortusplantsoen 17. Het huis met Portugiezen, Zeeuwen en een verzetsman

'Over mijn huis heb ik heel wat uitgezocht, maar van de vorige bewoners heb ik nog niet meer gevonden dan een lange lijst met namen.' Een paar weken nadat José Bolten mij met deze prikkelende woorden aansprak tijdens het Plantage Buurtfest [zie elders in dit Bulletin], nodigt zij me bij haar thuis uit. Sinds 1992 bewoont José het karakteristieke hoekpand, gelegen tussen de Nieuwe Keizergracht en het Hortusplantsoen, dat met zijn scherpe punt naar de Plantage Muidergacht wijst. Meteen komen de foto's op tafel die de metamorfose laten zien van een huis vol donkere hokken naar de zee aan licht en ruimte. De zon heeft de hele dag vrije inkijk en waar je ook naar buiten kijkt zie je de rustgevende combinatie van groen en water. José's verlangen naar 'buiten wonen in de binnenstad' kan zij hier uitleven op het dakterras en in de met veel liefde en groene vingers verzorgde geveltuin.

Het hoekhuis met links de Nieuwe Keizersgracht en rechts het Hortusplantsoen, foto juli 2009

Nieuwsgierig geworden naar de geheimen van dit pand was ik vooraf op zoek gegaan in het Stadsarchief en op internet. De lange lijst met joodse bewoners en hun niet-joodse dienstmeisjes vanaf 1887 is voor mij inmiddels een vertrouwd beeld in deze buurt. Evenals het gegeven dat velen van hen terug te vinden zijn op het Digitaal Joods Monument - een database/website, waarop de in de oorlog vermoorde joden op hun Nederlandse woonadres in 1941 staan vermeld. Het is dan ook een grote verrassing dat het huis er niet op voorkomt. Het betekent dat vanuit dit pand geen enkele joodse bewoner is gedeporteerd. De joodse bewoners zijn kennelijk allemaal al eerder vertrokken of mogelijk ondergedoken. Uit de woningkaarten valt op te maken dat Adèle Eichenwald-Mok (1861-1943) na de dood van haar man Izaak in 1914 hier pension Eichenwald bestiert. Onder het kopje inwonenden staan tot 1937 ruim 80 namen vermeld. Portugese en Asjkenazische familienamen naast elkaar, zoals Augurkiesman, Cohen, Van Collem, Hirsch, Nabarro, Polak, Querido, Sturkop, Viskoop, Vredenburg, en De Vries. De mannen hebben reizende beroepen zoals vertegenwoordiger, handelsreiziger, colporteur; de dienstbare beroepen zijn voor de vrouwen, zoals caissière, onderwijzeres, hulp in de huishouding. Veel pensiongasten houden slechts voor enkele weken tot enkele maanden verblijf. Het moet een voortdurend komen en gaan zijn geweest van mensen die tijdelijk om woonruimte verlegen zaten. En dan staan er nog een voorzanger en een aantal godsdienstleraren op de kaarten. Enig naspeuren brengt aan het licht dat een van hen, David Querido (1868 – 1918), in 1892 als gazan (voorzanger) vertrekt naar de Portugees-Israëlitische Synagoge aan de Gravenstraat in Paramaribo. Een aantal jaren later verslechterde de gezondheidstoestand van Davids vrouw Sara zozeer dat het gezin met verlof naar Nederland terugkeerde en zijn intrek nam in pension Eichenwald. Na Sara's overlijden vertrok Querido in 1905 opnieuw, ditmaal om gazan te worden bij de Joodse Gemeente 'Mikve Israel' te Curaçao. Uit de informatie op de kaarten blijkt ook dat er diverse huwelijken zijn gesloten tussen jonge pensiongasten. Al is het maar de vraag of de eerste ontmoetingen zo spontaan zijn geweest. Zo lijkt het huwelijk van Ganna Hirsch (1903-1943), dochter van Opperrabbijn Samuel Juda Hirsch met Izaak Vredenburg (1904-1943), zoon van Opperrabbijn Joël Vredenburg, eerder door de ouders

gearrangeerd te zijn in de jaren 20 dan overgelaten aan het toeval. In 1937 verhuist Adèle Eichenwald-Mok naar de 2e Boerhaavestraat 63. Daarna komt de gestage stroom aan komende en gaande pensiongasten tot stilstand. Pas een jaar later zien we andere bewoners terugkeren, joodse namen ontbreken ditmaal. Welk verhaal zit hier achter? Met mijn laptop vol namen en raadsels stap ik bij José binnen.

Het ronde raam biedt uitzicht op de kas van de Hortus, in het klein te zien op de glazen kelk, foto juli 2009

Behalve historische foto's heeft José allerlei papieren en boeken over het huis verzameld. Eigenaar 'sinds mensenheugenis', zoals in een verkoopakte te lezen valt, was tot in 1987 de Portugees Israëlitische Gemeente (PIG). Deze geeft in 1937 opdracht aan architect Harry (Hartog) Elte (1880-1944) om een nieuw pand te bouwen. Het oude pand moest worden gesloopt wegens funderingsproblemen. Elte heeft dan al synagoges in Amsterdam, Den Haag en Deventer op zijn naam staan, evenals het Nederlands Israëlitisch Ziekenhuis (NIZ) aan de overkant van de Nieuwe Keizersgracht, waarvan nu alleen nog het zusterhuis overeind staat. Elte heeft het oude huis vervangen door een dubbel woonhuis in de stijl van de Amsterdamse School met elk een eigen ingang: begane grond en 1-hoog krijgen een nieuwe voordeur aan het Hortusplantsoen, 2-, 3- en 4-hoog blijven toegankelijk vanaf de Nieuwe

Keizersgracht. Het plotselinge vertrek van alle bewoners in 1937 is hiermee ontraadseld.

Maar direct doet zich een volgend raadsel voor: hoe komen al die Zeeuwen hier terecht? Als een van de eerste bewoners in 1938 betreft de 70-jarige weduwe Maria van den Berghe-van Hecke, geboren in Westdorpe, Zeeuws-Vlaanderen, het pasgebouwde pand. Zij woonde daarvoor praktisch om de hoek, in de Muiderstraat 2, een van de huizen die als een schild rond de Snoge staan, ook eigendom van de PIG. Tijdens de oorlog gaat Maria, althans op papier, een paar keer heen en weer tussen het Hortusplantsoen en Bergen op Zoom. Ook is het in dezelfde periode een komen en gaan van een aantal inwoners uit Zierikzee. Wat hen dreef in die oorlogsjaren zal wellicht nooit onder het stof van de tijd te voorschijn komen.

Verder turend op de namen van degenen die vanaf 1938 in het huis wonen, memoreert José een verhaal van wijlen haar overbuurman Adriaan Morriën. Hij vertelde haar dat er in het bovenhuis een verzetsman had gewoond, die in de oorlog gefusilleerd zou zijn. Wie zou dat kunnen zijn? Naast een van de bewoners staat een rood kruis op de woningkaart. Dat blijkt niet veel anders te betekenen dan 'heeft de gemeente Amsterdam verlaten'. Achter de naam van een ander, Harm Veldman, geboren 1917, staat een op het eerste gezicht tamelijk cryptische mededeling: *afgev op 18Sep45 en art83 2e lid BB*. Een paar dagen later stuurt José een mailtje dat naar een volgend spoor leidt. 'Misschien heb ik de verzetsman gevonden. Althans, op de site van de Oorlogsgravenstichting staat een Harm Veldman met hetzelfde geboortjaar (1917): Arts, lid verzet, Overlijdensplaats: Stadtkreis Nordhausen. Het gerucht dat hij zou zijn gefusilleerd... *no such luck*, heel cynisch gesproken, want zijn laatste verblijfplaats was immers Nordhausen, met het ondenkbaar wrede kamp *Dora*, waar de gevangenen aan de V-2 raketten moesten werken zolang zij niet regelrecht werden doodgemarteld... Vreemd, jaren geleden, toen ik in het gemeentearchief een aanvang maakte met dit pandonderzoek, vermoedde ik al dat het om deze Harm Veldman ging. Maar dat was voordat ik over het internet beschikte, èn voordat ik jou tegenkwam.'

Denise Citroen
augustus 2009